

Asia: VN/3357/2025

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Tulli lausuu hallituksen esitysluonnoksesta pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n muuttamisesta seuraavaa:

1. Yleistä

Pykälämuutosta perustellaan Euroopan unionin tuomioistuimen 4.10.2024 antamalla tuomiolla (C-548/21), jossa todetaan laite-etsinnän edellyttävän tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoviranomaisen esitutkintaviranomaiselle etukäteen antamaa lupaa (etukäteisvalvonta, viranomaispäätöksen vahvistaminen). Tästä poikkeuksena ovat ns. kiireelliset tapaukset, joihin haetaan lupa tuomioistuimelta jälkikäteen (jälkikäteinen vahvistaminen).

Tulli toteaa, että nykyinen pakkokeinolaki on perustuslakivaliokunnan aikanaan arvioima ja hyväksymä. Pakkokeinolain hallituksen esityksessä 222/2010 on arvioitu pakkokeinojen päätöksentekojärjestelmää. Tuolloin on todettu, että päätöksentekojärjestelmää, joka perustuu lähtökohtaisesti pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemiin ratkaisuihin, on jatkossakin syytä pitää tarkastelun alla. Hallituksen esityksessä on tuolloin painotettu koko järjestelmän tarkastelua kokonaisuutena.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on todettu esimerkiksi kotietsinnän osalta, että kotietsinnästä voi päättää myös muu viranomainen kuin tuomioistuin. Tällöin lainsäädännöllisesti tulee varmistaa toimivaltuussäännösten riittävä tarkkarajaisuus sekä riittävän tehokkaat jälkikäteiset oikeussuojakeinot. Perustuslaissa turvattujen perusoikeuksia loukkaavien pakkokeinojen käyttäminen on pakkokeinolaissa jo nykyisellään varsin tarkkaan säädeltyä niin pakkokeinojen koskevien substanssipykälien kuin pakkokeinolain yleisperiaatteidenkin osalta.

Vertaillessa Suomea muihin pohjoismaihin on merkille pantavaa, että niissä maissa, joissa tuomioistuin tai tutkintatuomari päättää kotietsinnästä, poikkeaa järjestelmä muiltakin osin suomalaisesta rikosprosessijärjestelmästä. Yhteistä eri valtioille on kuitenkin kiiretilanteiden osalta, että päätöksentekotasoa on esitutkintaviranomaisessa.

Tulli katsoo, että asiassa tulisi lähtökohtaisesti arvioida pakkokeinolain päätöksentekosystematiikka ja -järjestelmää kokonaisuutena, eikä muokata ainoastaan yksittäistä pykälää sisällöltään sellaiseksi, joka irrallisena muutoksena asettaa koko pakkokeinolain mukaisen päätöksentekotasosystematiikan epäjohdonmukaiseen asiantilaan. Käytännössä tämä tarkoittaisi esimerkiksi sitä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies ei olisi enää kaikissa tilanteissa oikeutettu päättämään rikoksesta epäillyn matkapuhelimen tutkimisesta, mutta voisi kuitenkin päättää hänen vapautteen kohdistuvista pakkokeinoista.

Tullin näkemyksen mukaan nyt puheena olevassa Euroopan unionin tuomioistuimen tuomiossa on kyse yksittäisen, systematiikaltaan Suomen suhteen voimakkaasti erilaisen jäsenvaltion kansallisen lainsäädännön ja yhteisöoikeuden välisestä tulkinnasta. EU-oikeuden etusijaperiaate sekä kansallisen pakkokeinolainsäädännön nykyinen päätöksentekojärjestelmä huomioon ottaen kansallista lainsäädäntöä tulee muuttaa, mutta asiaa tulisi käsitellä näiden muutostarpeiden suhteen laajempänä kokonaisuutena ja selvittää puheena olevan tuomion vaikutukset kattavammin kansalliseen lainsäädäntöömme.

2. Laitteen haltijan kuuleminen prosessissa

Hallituksen esityksessä ei käy selkeästi ilmi, tuleeko laite-etsinnän kohteena olevan laitteen haltijaa kuulla vahvistamisprosessin aikana. Kontradiktorinen periaate huomioon ottaen, sekä selkeyden vuoksi, asiasta tulisi säätää. Toisaalta jos kuulemista ei katsota tarpeelliseksi, voidaan menettelyllisesti toimia salaisten pakkokeinojen menettelyn mukaisesti (PKL 10:43;4) tai siten kuin menetellään erityisen kotietsinnän suhteen (PKL 8:17;3). Jos laitteen haltijaa on tarkoitus kuulla, olisiko tuomioistuimen vahvistamispäätöksestä mahdollista kannella hovioikeuteen? Asia jää epäselväksi PKL 8:17;3 viittauksesta huolimatta.

3. Vahvistamismenettely

Hallituksen esityksessä ehdotetaan ratkaistavaksi EUT:n ja pakkokeinolain ristiriitaa vahvistamismenettelyllä. Tällainen menettely on pakkokeinojen päätöksentekojärjestelmän kannalta vieras. Pakkokeinon käytöstä päättää joko pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Päätös tarkoittaa juridisena terminä ratkaisua, lopullista asiantilaa, johon voi yleensä hakea muutosta. Vahvistamismenettely tulisi toteuttaa pakkokeinolain päätöksentekosystematiikkaa silmällä pitäen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemällä laite-etsintävaatimuksella ja tuomioistuimen antamalla laite-etsintäpäätöksillä niissä tilanteissa, joissa lopullisen ratkaisun asiassa tekee tuomioistuin. Muissa tilanteissa pidättämiseen oikeutettu virkamies tekisi laite-etsintäpäätöksen.

4. Henkilöstövaikutukset

Hallituksen esityksessä on ilmoitettu Tullin vuotuiseksi laite-etsintäpäätösmääräksi 175. Tulevassa tuomioistuinpäätösprosessissa pidättämiseen oikeutettujen virkamiesten työmäärää lisää lähinnä päätösasiakirjan lähettäminen sähköpostitse tuomioistuimelle (myöhemmin tietojärjestelmän kautta) sekä mahdollinen istuntokäsittely. Esitetyllä lakimuutoksella ei ole merkittävää vaikutusta Tullin työmäärään nykyiseen verrattuna.

5. Pykälän kirjoitusasusta

Esitetyn pykälän 2 momentin ensimmäinen lause tulisi kirjoittaa muotoon ”Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi kuitenkin päättää laite-etsinnästä ilman tuomioistuimen vahvistamista, jos...”. 2 momentin ehdotetussa muodossaan on päätöksenteollinen epäloogisuus 1 momentin ensimmäiseen lauseeseen, jonka mukaan ”Laite-etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.” Yllä esitetty 2 momentin kirjoitusasumuutos tulisi tehdä myös 3 momenttiin, jotta pykälä olisi systemaattinen ja selkeä.

6. Kiiretilanteet

Hallituksen esitykseen on perusteltu välttämättöminä kiireellisinä tilanteina rikoksen selvittämiseen liittyvien olennaisten tietojen häviäminen lyhyen ajan sisällä laitteelta sekä epäillyn oma aktiivinen hävittämistoiminta. Selvyyden vuoksi perusteluihin olisi syytä kirjoittaa esimerkkinä myös tarve suorittaa laite-etsintä laitteeseen ennen sen sammumista, jolloin joissakin tilanteissa ei enää ole teknisesti mahdollista päästä käsiksi laitteen sisältämiin tietoihin.

Ehdottomasti suurin osa niistä esitutkinta-asioista, joihin Tulli suorittaa laite-etsinnän, ovat luonteeltaan ja vakavuudeltaan sen kaltaisia, että rikoksesta epäiltyyn kohdistetaan tai tullaan kohdistamaan vapauden menettämiseen liittyviä pakkokeinoja. Tullin kannalta olisikin erityisen tärkeää kirjoittaa hallituksen esityksen perusteluiksi kiireellisen tilanteen esimerkkinä myös tilanteet, joissa laite-etsintä tulee suorittaa kiireellisesti sen selvittämiseksi, sisältääkö laite-etsinnän kohteena oleva laite henkilön vapauteen kohdistuvan pakkokeinon päätösperusteita tai ettei laite tällaisia tietoja sisällä.

Anttila Iisakki
Tulli.fi